

VIDURA NEETHI - UDYOGA PARVAM CHAPTER 37

iti śrīmahābhāratē udyōgaparvaṇi prajāgaraparvaṇi
viduravākyē saptatṛiṃśō'dhyāyaḥ 1

vidura uvācha 1

saptadaśēmānrājēndra manuḥ svāyambhuvō'bravīt 1
vaichitravīrya puruṣānākāśaṃ muṣṭibhirghnataḥ 1 1

tānēvindrasya hi dhanuranāmyaṃ namatō'bravīt 1
athō marīchinaḥ pādānanāmyānamatastathā 1 2

yaśchāśiṣyaṃ śāsati yaś cha kupyatē
yaśchātivēlaṃ bhajatē dviṣantam 1
striyaścha yō'rakṣati bhadramastu tē
yaśchāyāchyaṃ yāchati yaś cha katthatē 1 3

yaśchābhijātaḥ prakarōtyakāryaṃ
yaśchābalō balinā nityavairī 1
aśraddadhānāya cha yō bravīti
yaśchākāmyaṃ kāmayatē narēndra 1 4

vadvā hāsaṃ śvaśurō yaś cha manyatē
vadvā vasannuta yō mānakāmaḥ 1
parakṣētrē nirvapati yaścha bījaṃ
striyaṃ cha yaḥ parivadatē'tivēlam 1 5

yaśchaiva labdhvā na smarāmītyuvācha
dattvā cha yaḥ katthati yāchyamānaḥ 1
yaśchāsataḥ sāntvamupāsatīha
ētē'nuyāntyanilaṃ pāśahastāḥ 1 6

yasminyathā vartatē yō manuṣyas
tasmiṃstathā vartitavyaṃ sa dharmah 1
māyāchārō māyayā vartitavyaḥ
sādhvāchāraḥ sādhunā pratyudēyaḥ 1 7

dhṛtarāṣṭra uvācha □

śatāyuruktaḥ puruṣaḥ sarvavēdēṣu vai yadā □
nāpnōtyatha cha tatsarvamāyuh kēnēha hētunā □ 8□

vidura uvācha □

ativādō'timānaścha tathātyāgō narādhipaḥ □
krōdhaśchātivivitsā cha mitradrōhaścha tāni ṣaṭ □ 9□

ēta ēvāsayaśtikṣṇāḥ kṛntantyāyūṃṣi dēhinām □
ētāni mānavāngḥnanti na mṛtyurbhadramastu tē □ 10□

viśvastasyaiti yō dārānyaśchāpi guru takpagaḥ □
vṛṣālī patirdvijō yaścha pānapaśchaiva bhārata □ 11□

śaraṇāgatahā chaiva sarvē brahmahaṇaiḥ samāḥ □
ētaiḥ samētya kartavyaṃ prāyaśchittamiti śrutiḥ □ 12□

gr̥hī vadānyō'napavidha vākyaḥ
śēṣāna bhōkāpyavihiṃsakaś cha □
nānarthakṛtṭyaktakaliḥ kṛtajñāḥ
satyō mṛduḥ svargamupaiti vidvān □ 13□

sulabhāḥ puruṣā rājansatataṃ priyavādinaḥ □
apriyasya tu pathyasya vaktā śrōtā cha durlabhaḥ □ 14□

yō hi dharmam vyapāśritya hitvā bhartuḥ priyāpriyē □
apriyāṇyāha pathyāni tēna rājā sahāyavān □ 15□

tyajētkulārthē puruṣam grāmasyārthē kulaṃ tyajēt □
grāmaṃ janapadasyārthē ātmārthē pṛthivīm tyajēt □ 16□

āpadarthaṃ dhanaṃ rakṣēddārānrakṣēddhanairapi □
ātmānaṃ satataṃ rakṣēddārairapi dhanairapi □ 17□

uktaṃ mayā dyūtakālē'pi rājan
naivam yuktaṃ vachanaṃ prātipīya □
tadauśadham pathyamivāturasya
na rōchatē tava vaichitra vīrya □ 18□

kākairimāṃśchitrabarhānmayūrān
parājaiṣṭhāḥ pāṇḍavāndhṛtarāṣṭraiḥ □
hitvā siṃhānkrōṣṭu kāngūhamānaḥ
prāptē kālē sōchitā tvaṃ narēndra □ 19□

yastāta na krudhyati sarvakālaṃ
bhṛtyasya bhaktasya hitē ratasya □
tasminbhṛtyā bhartari viśvasanti
na chainamāpatsu parityajanti □ 20□

na bhṛtyānāṃ vṛtti saṃrōdhanēna
bāhyaṃ janāṃ sañjighṛkṣēdapūrvam □
tyajanti hyēnamuchitāvaruddhāḥ
snigdḥā hyamātyāḥ parihīnabhōgāḥ □ 21□

kṛtyāni pūrvam parisāṅkhyāya sarvāṅy
āyavyayāvanurūpāṃ cha vṛttim □
saṅgrḥṇīyādanurūpānsahāyān
sahāyasādhyāni hi duṣkarāṇi □ 22□

abhiprāyaṃ yō viditvā tu bhartuḥ
sarvāṇi kāryāṇi karōtyatandrīḥ □
vaktā hitānāmanurakta āryaḥ
śaktijña ātmēva hi sō'nukampyaḥ □ 23□

vākyam tu yō nādriyatē'nuśiṣṭaḥ
pratyāha yaśchāpi niyujiyamānaḥ □
prajñābhīmānī pratikūlavādī
tyājyaḥ sa tādr̥ktvarayaiva bhṛtyaḥ □ 24□

astabdhamaklībamadīrghasūtram
sānukrōśam ślakṣṇamahāryamanyaiḥ □
arōga jātīyamudāravākyaṃ
dūtam vadantyaṣṭa guṇōpapannam □ 25□

na viśvāsājātu parasya gēham
gachChēnnaraśchētayānō vikālē □
na chatvarē niśi tiṣṭhēnnigūdhō
na rājanyāṃ yōṣitam prārthayīta □ 26□

na nihnavam satra gatasya gachChēt
saṃsr̥ṣṭa mantrasya kusaṅgatasya □
na cha brūyānnāśvasāmi tvayīti
sa kāraṇam vyapadēsam tu kuryāt □ 27□

ghṛṇī rājā puṃśchalī rājabhṛtyaḥ
putrō bhrātā vidhavā bāla putrā □
sēnā jīvī chōddhṛta bhakta ēva

vyavahārē vai varjanīyāḥ syurētē □ 28□

guṇā daśa snānaśīlaṃ bhajantē
balaṃ rūpaṃ svaravarṇaprasūddhiḥ □
sparśaścha gandhaścha viśuddhatā cha
śrīḥ saukumāryaṃ pravarāścha nāryaḥ □ 29□

guṇāścha śaṇmitabhuktaṃ bhajantē
ārōgyamāyuścha sukhaṃ balaṃ cha □
anāvilaṃ chāsya bhavēdapatyaṃ
na chainamādyūna iti kṣipanti □ 30□

akarma śīlaṃ cha mahāśanaṃ cha
lōkadviṣṭaṃ bahu māyaṃ nṛśaṃsam □
adēśakālajñamaniṣṭa vēśam
ētāngrhē na prativāsayīta □ 31□

kadaryamākrōśakamaśrutaṃ cha
varāka sambhūtamamānya māninam □
niṣṭhūriṇaṃ kṛtavairaṃ kṛtaghnam
ētānbhṛtārtō'pi na jātu yāchēt □ 32□

saṅkliṣṭakarmāṇamatipravādaṃ
nityānṛtaṃ chādṛḍha bhaktikaṃ cha □
vikṛṣṭarāgaṃ bahumāninaṃ chāpy
ētāna sēvēta narādhamānṣaṭ □ 33□

sahāyabandhanā hyarthāḥ sahāyāśchārthabandhanāḥ □
anyōnyabandhanāvētau vinānyōnyaṃ na sidhyataḥ □ 34□

utpādyā putrānanṛṇāmścha kṛtvā
vṛttiṃ cha tēbhyō'nuvidhāya kām chit □
sthānē kumārīḥ pratipādyā sarvā
araṇyasamsthō munivadbubhūṣēt □ 35□

hitam yatsarvabhūtānāmātmanaścha sukhāvaham □
tatkuryādīśvarō hyētanmūlaṃ dharmārthasiddhayē □ 36□

buddhiḥ prabhāvastējaścha sattvamutthānamēva cha □
vyavasāyaścha yasya syāttasyāvṛtti bhayaṃ kutaḥ □ 37□

paśya dōṣānpāṇḍavairvighrahē tvam
yatra vyathērannapi dēvāḥ sa śakrāḥ □

putrairvairam nityamudvignavāsō
yaśaḥ praṇāsō dviṣatām cha harṣaḥ □ 38□

bhīṣmasya kōpastava chēndra kalpa
drōṇasya rājñāscha yudhiṣṭhirasya □
utsādayēllōkamimaṃ pravṛddhaḥ
śvētō grahastiryagivāpatankhē □ 39□

tava putraśataṃ chaiva karṇaḥ pañcha cha pāṇḍavāḥ □
pṛthivīmanuśāsēyurakhilām sāgarāambarām □ 40□

dhārtarāṣṭrā vanaṃ rājanvyāghrāḥ pāṇḍusutā matāḥ □
mā vanaṃ Chindhi sa vyāghraṃ mā vyāghrānnīnaśō vanāt □ 41□

na syādvanamṛtē vyāghrānvāghrā na syurṛtē vanaṃ □
vanaṃ hi rakṣyatē vyāghrairvyāghrānrakṣati kānanam □ 42□

na tathēchChantyakalyāṇāḥ parēśāṃ vēdituṃ guṇān □
yathaiśāṃ jñātumichChanti nairguṇyaṃ pāpachētasah □ 43□

arthasiddhiṃ parāmichChandharmamēvāditaś charēt □
na hi dharmādapaityarthaḥ svargalōkādivāmṛtam □ 44□

yasyātmā virataḥ pāpātkalyāṇē cha nivēśitaḥ □
tēna sarvamidaṃ buddhaṃ prakṛtirikṛtirścha yā □ 45□

yō dharmamarthaṃ kāmāṃ cha yathākālam niṣēvatē □
dharmārthakāmasaṃyōgaṃ yō'mutrēha cha vindati □ 46□

sanniyachChati yō vēgamutthitaṃ krōdhaharṣayōḥ □
sa śriyō bhājanaṃ rājanyaśchāpatsu na muhyati □ 47□

balam pañcha vidhaṃ nityaṃ puruṣāṇāṃ nibōdha mē □
yattu bāhubalam nāma kaniṣṭhaṃ balamuchyātē □ 48□

amātyalābhō bhadraṃ tē dvitīyaṃ balamuchyātē □
dhanalābhasṭṛtīyaṃ tu balamāhurjigīśavaḥ □ 49□

yattvasya sahaṃ rājanpitṛpaitāmahaṃ balam □
abhijāta balam nāma tachchaturthaṃ balam smṛtam □ 50□

yēna tvētāni sarvāṇi saṅgrhītāni bhārata □
yadbalānām balaṃ śrēṣṭhaṃ tatprajñā balamuchyātē □ 51□

mahatē yō'pakārāya narasya prabhavēnnaraḥ □
tēna vairam samāsajya dūrasthō'smīti nāśvasēt □ 52□

strīṣu rājasu sarpēṣu svādhyāyē śatrusēviṣu □
bhōgē chāyuṣi viśvāsaṃ kaḥ prājñāḥ kartumarhati □ 53□

prajñā śarēṇābhihatasya jantōś
chikitsakāḥ santi na chauṣadhāni □
na hōmamantrā na cha maṅgalāni
nātharvaṇā nāpyagadāḥ susiddhāḥ □ 54□

sarpaśchāgniścha siṃhaścha kulaputraścha bhārata □
nāvajñēyā manuṣyēṇa sarvē tē hyatitējasaḥ □ 55□

agnitējō mahallōkē gūḍhastiṣṭhati dāruṣu □
na chōpayuṅktē taddāru yāvannō dīpyatē paraiḥ □ 56□

sa ēva khalu dārubhyō yadā nirmathya dīpyatē □
tadā tachcha vanaṃ chānyannirdahatyāśu tējasā □ 57□

ēvamēva kulē jātāḥ pāvakōpama tējasaḥ □
kṣamāvantō nirākārāḥ kāṣṭhē'gniriva śēratē □ 58□

latā dharmā tvam saputraḥ śālāḥ pāṇḍusutā matāḥ □
na latā vardhatē jātu mahādrumamanāśritā □ 59□

vanaṃ rājaṃstvaṃ saputrō'mbikēya
siṃhānvanē pāṇḍavāṃstāta viddhi □
siṃhairvihīnaṃ hi vanaṃ vinaśyēt
siṃhā vinaśyēyurṛtē vanēna □ 60□

□ iti śrīmahābhāratē udyōgaparvaṇi prajāgaraparvaṇi
viduravākyē saptatrimśō'dhyāyaḥ □ 37□